

ДАВЛАТ АКТИВЛАРИНИ БОШҚАРИШ, ТРАНСФОРМАЦИЯ ВА ХУСУСИЙЛАШТИРИШ ЖАМҒАРМАСИНИНГ ДАВЛАТ НАЗОРАТИ

Эшқобилов Шерали Баходирович

Ўзбекистон Республикаси Банк-молия академияси магистранти

Аннотация

Мақолада Ўзбекистон Республикасида давлат активларини самарали бошқариш, уларни трансформация қилиш ва хусусийлаштириш жараёнларида молиявий назоратнинг ўрни ва аҳамияти таҳлил қилинган. Давлат активларини бошқариш, трансформация ва хусусийлаштириш жамғармаси фаолияти мисолида давлат мулкидан фойдаланишда самарадорлик, ҳисобдорлик ва шаффофликни таъминлаш бўйича амалга оширилаётган ислохотлар ёритилган.

Калит сўзлар

Давлат активлари, хусусийлаштириш, трансформация, Давлат активларини бошқариш жамғармаси, молиявий назорат, корпоратив бошқарув, рақамли иқтисодиёт, жамоатчилик назорати, шаффофлик, давлат мулки.

Ўзбекистон Республикасида сўнгги йилларда иқтисодиётни эркинлаштириш, давлат мулкани самарали бошқариш ҳамда хусусий сектор улушини ошириш борасида кенг кўламли ислохотлар амалга оширилмоқда. Бу жараёнда давлат активларини тўғри бошқариш ва улар устидан самарали назоратни таъминлаш масаласи муҳим аҳамият касб этади.

Давлат мулкининг улуши юқори бўлган иқтисодиётда молиявий самарадорлик, шаффофлик ва рақобат муҳитига эришиш учун давлат активларини бошқариш тизимини такомиллаштириш зарур. Ўзбекистон Республикаси Президентининг «Давлат активларини бошқариш, монополияга қарши курашишни тартибга солиш тизимини ва капитал

бозорини тубдан такомиллаштириш чора-тадбирлари тўғрисида» 2019 йил 14 январдаги ПФ-5630-сон Фармони ва Ўзбекистон Республикаси Президентининг «Ўзбекистон Республикаси Давлат активларини бошқариш агентлиги фаолиятини ташкил этиш тўғрисида»ги 2019 йил 14 январдаги ПҚ-4112-сон қарори ижросини таъминлаш мақсадида “Давлат активларини бошқариш, трансформация ва хусусийлаштириш жамғармаси” ташкил этилди. Ушбу жамғарма давлат активларини бозор иқтисодиёти талабларига мос бошқаришни таъминлаш, уларнинг қийматини ошириш ва хусусийлаштириш жараёнларини тизимли йўлга қўйиш вазифаларини бажаради.

Давлат активларини бошқариш — бу давлатга тегишли корхоналар, акциялар, қимматли қоғозлар, мулкый объектлар ва бошқа активлардан самарали фойдаланишни таъминлайдиган иқтисодий ва ҳукуқий чоралар мажмуасидир.

Бошқарувнинг асосий мақсади:

- давлат активларининг қийматини сақлаб қолиш ва ошириш;
- улардан фойда олиш самарадорлигини таъминлаш;
- мулкни хусусий секторга босқичма-босқич ўтказиш орқали иқтисодиётда рақобат муҳитини кучайтириш;
- инвестициявий жозибadorликни ошириш ва янги иш ўринлари яратиш.

Давлат активларини бошқаришда молиявий назорат ва ҳисобдорлик тизимини мустаҳкамлаш муҳим аҳамиятга эга, чунки самарасиз бошқарув давлат бюджетига салбий таъсир кўрсатиши мумкин.

Давлат активларини бошқариш, трансформация ва хусусийлаштириш жамғармасининг вазифалари қуйидагилардан иборат:

1. Давлат иштирокидаги корхоналарни ислоҳ қилиш ва трансформация қилиш. Бу корхоналарни бозор тамойилларига асосланган тарзда бошқариш, уларнинг корпоратив тузилмасини қайта кўриб чиқиш ва стратегик инвесторларни жалб этишни ўз ичига олади.

2. Хусусийлаштириш жараёнларини амалга ошириш. Давлат улуши бўлган активларни аукционлар орқали очик ва шаффоф тарзда сотиш, шу билан бирга маҳаллий ва хорижий инвесторлар иштирокини кенгайтириш.

3. Давлат активларининг қийматини баҳолаш ва мониторинг қилиш. Барча активлар ягона ахборот тизимида ҳисобга олиниб, уларнинг иқтисодий самарадорлиги мунтазам баҳоланиб борилади.

4. Давлат активларидан олинадиган даромадларни самарали бошқариш. Жамғарма орқали тушган маблағлар давлат бюджети, инфратузилма ва ижтимоий лойиҳаларни молиялаштиришга йўналтирилади.

5. Инновацион бошқарув ва рақамли назорат тизимларини жорий этиш. Давлат активларини бошқаришда рақамли ҳисобот, автоматлаштирилган таҳлил ва ахборот платформалари орқали назоратни кучайтириш.

Давлат молиявий назорати тизими давлат органлари ва мустақил аудиторлар орқали амалга оширилади. Бу тизимда Давлат активларини бошқариш, трансформация ва хусусийлаштириш жамғармаси қуйидаги жиҳатлар билан фарқланади:

- Молиявий назорат объекти сифатида – жамғарма бюджет маблағларидан фойдаланиш ва давлат активларини сотиш жараёнларида қонунчиликка риоя этилишини таъминлайди.
- Назоратни амалга оширувчи субъект сифатида – жамғарма давлат улушига эга корхоналар фаолиятини кузатиб, уларнинг самарадорлигини баҳолайди ва зарур ҳолларда трансформация ёки хусусийлаштириш тўғрисида қарор қабул қилади.
- Инвестициявий ва стратегик назорат маркази сифатида – давлат мулкани фақат сотиш эмас, балки унинг қийматини ошириш орқали иқтисодий фойда келтиришни таъминлайди.

Бу билан жамғарма давлат молиявий назоратининг амалиётдаги муҳим бўғинига айланмоқда.

Давлат активларини трансформация қилиш ва хусусийлаштириш жараёнларида назорат механизмлари

Жамғарма фаолиятида назоратнинг қуйидаги турлари амалга оширилади:

Нazorat тури	Мазмуни	Самарадорлик натижаси
Ички молиявий назорат	Жамғарма ресурсларидан фойдаланиш устидан ички аудит	Молиявий интизомни кучайтиради
Давлат аудит ва ҳисоб палатаси назорати	Давлат бюджетига алоқадор маблағларнинг тўғри сарфланишини текшириш	Ҳисобдорлик ва шаффофликни таъминлайди
Солиқ ва молия органлари назорати	Солиқ тўловлар ва молиявий ҳисоботларни таҳлил қилиш	Солиқ интизомини таъминлайди
Жамоатчилик ва оммавий ахборот назорати	Оммавий маълумотлар ва очиқ аукционлар орқали жамоатчилик иштирокини таъминлаш	Ишонч ва шаффофликни оширади

Хусусийлаштириш жараёнларининг шаффофлиги ва коррупция хавфларини камайтириш учун барча маълумотлар электрон платформада эълон қилинади. Шу билан бирга, давлат активларини сотишда халқаро консалтинг компанияларининг баҳолаш ва аудит хизматларидан фойдаланиш йўлга қўйилган.

Жамғарма фаолиятини янада такомиллаштириш учун қуйидаги чоралар долзарб ҳисобланади:

1. Raqamli бошқарув тизимини кенг жорий этиш.

Давлат активлари бўйича маълумотларни ягона интерактив платформада жамлаш, таҳлил қилиш ва прогнозлаш имкониятларини яратиш.

2. Халқаро стандартларга асосланган корпоратив бошқарувни ривожлантириш. Давлат корхоналарини халқаро аудит стандартларига мувофиқ фаолият юритишга ўтказиш.

3. Трансформация жараёнларида стратегик инвесторларни жалб этиш. Капитал, технология ва бошқарув тажрибаси олиб келувчи инвесторларнинг иштирокини рағбатлантириш.

4. Жамоатчилик назоратини кучайтириш. Оммавий аукционлар, онлайн ҳисоботлар ва очиқ маълумотлар портали орқали ишончни ошириш.

5. Хусусийлаштиришдан тушган маблағлардан самарали фойдаланиш. Тушумларни қайта инвестиция қилиш ва инфратузилма лойиҳаларига йўналтириш.

Давлат активларини бошқариш, трансформация ва хусусийлаштириш жамғармаси Ўзбекистон иқтисодиётида муҳим институт сифатида шаклланди. Унинг фаолияти давлат мулкидан самарали фойдаланиш, хусусий сектор улушини ошириш ва иқтисодий барқарорликни таъминлашга қаратилган.

Жамғарманинг самарали фаолияти учун молиявий ҳисобдорлик, очиқлик, рақамли бошқарув ва жамоатчилик назорати устувор йўналиш бўлиб қолиши зарур. Бу эса давлат молиявий назорати тизимида жамғарманинг ролини янада кучайтиради ҳамда миллий иқтисодиётда барқарор ўсишни таъминлайди.

Фойдаланилган адабиётлар рўйхати

1. Ўзбекистон Республикаси Президентининг ПФ–5630-сонли “Давлат активларини бошқариш, монополияга қарши курашишни тартибга солиш тизимини ва капитал бозорини тубдан

такомиллаштириш чора-тадбирлари тўғрисида”ги Фармони, 2019 йил 14 январь.

2. Ўзбекистон Республикаси Президентининг ПҚ–4112-сонли “Ўзбекистон Республикаси Давлат активларини бошқариш агентлиги фаолиятини ташкил этиш тўғрисида”ги қарори, 2019 йил 14 январь.

3. Ўзбекистон Республикаси Президентининг ПФ–60-сонли “Ўзбекистон–2030 стратегиясини амалга ошириш чора-тадбирлари тўғрисида”ги фармони, 2023 йил.

4. Давлат активларини бошқариш, трансформация ва хусусийлаштириш агентлиги. “Давлат иштирокидаги корхоналарни трансформация қилиш бўйича ҳисобот”, Тошкент, 2023.

5. Ўзбекистон Республикаси Ҳисоб палатаси. “Давлат активларини бошқаришда молиявий назорат натижалари бўйича таҳлилий ҳисобот”, Тошкент, 2024.

6. OECD (2023). *State Ownership and Governance of State-Owned Enterprises*. Paris: OECD Publishing.

7. IMF (2022). *Public Asset Management and Fiscal Transparency in Emerging Economies*. Washington, D.C.

8. World Bank (2023). *Strengthening Public Sector Asset Management: Lessons from Global Practice*. Washington, D.C.

9. Тураева З. И., Азизов Ш. Давлат активларини бошқаришда молиявий назорат тизимининг такомиллашуви. – Т.: Банк–молия академияси, 2024.